

بررسی چالش‌ها و رویکردهای برنامه‌ریزی درسی رشته مدیریت در نظام آموزشی ایران

حسین خنیفر*

محمدحسین رحمتی**

چکیده

در محیط‌های دانشگاهی در عصر پرشتاب و به ندرت قابل پیش‌بینی هزاره سوم که رقابت‌های کمی و کیفی مؤسسات آموزشی، بروز سازمان‌های دانشگر، توجه به ارتقای دانش و بهبود کیفیت و بهره‌وری از مظاهر آن است، اهمیت برنامه‌ریزی درسی از مهم‌ترین عوامل کسب مزیت رقابتی است. امروزه در دنیا شاهد رویکردهای جدیدی با عنوان برنامه‌های درسی پیشگام، برنامه درسی پاسخگو و برنامه‌ریزی میان‌رشته‌ای هستیم. در این مقاله ضمن بررسی وجوه گوناگون و پیشینه تدوین برنامه‌ریزی درسی برای رشته مدیریت در ایران، دست به ارائه طرح مفهومی سیستم آموزشی مدیریت با رویکرد به فراگرد یادشده زده، سپس چارچوبی نظری برای اصلاح برنامه‌ریزی درسی رشته مدیریت و چالش‌های فرارو ارائه کرده، رشته مدیریت را به عنوان یک دانش میان‌رشته‌ای و چندرشته‌ای بررسی کرده‌ایم. در ادامه فراگرد مستمر و رهیافت‌های مترتب بر آن در زمینه برنامه‌ریزی درسی رشته مدیریت، بررسی شده و هفت رویکرد تدوین و طراحی و برنامه درسی مطالعه و تحلیل شده است. همچنین از مطالعات بومی و بین‌المللی نیز بهره‌برداری شده، در نهایت برنامه درسی پیشنهادی با توجه به تحولات سریع هزاره سوم ارائه شده است.

واژه‌های کلیدی: برنامه درسی، مدیریت، نظام آموزشی، فراگرد برنامه‌ریزی درسی و رویکرد میان‌رشته‌ای.

مقدمه

امروزه آموزش به عنوان یکی از روش‌های توسعه منابع انسانی سازمان‌ها مطرح است و آموزش مناسب و مؤثر (با لحاظ برنامه درسی پیشرو) به عنوان عامل برتری عملکرد^۱ و زمینه‌ساز رشد کمی و کیفی مطابق تحولات روز است (ابیلی و هداوند، ۱۳۸۳: ۱۰۰). به همین دلیل آموزش به عنوان یکی از وظایف اصلی^۲ مدیریت منابع انسانی مطرح بوده، همواره در تدوین برنامه‌های درسی آن، حساسیت ویژه جهانی ملحوظ است (Ivancevich, 2001: 197). بر این اساس عقیده بر این است که مؤسسات و مراکز آموزشی تنها از طریق تقویت برنامه درسی و میانی صحیح آموزشی می‌توانند قدم اول را برای یادگیری مستمر^۳ آموزش‌های رقابت‌جو^۴ و پاسخگوی چالش‌های موجود بردارند (گانز، ۱۳۷۸: ۳۱). با توجه به این مسئله و ضرورت بازکاوی مستمر برنامه‌های درسی، سالانه مبالغ هنگفتی برای آموزش مهارت‌های برنامه درسی و مهارت‌های خاص دیگر صرف می‌شود، ولیکن بازخورد مناسبی صورت نمی‌گیرد (Baker, 1999: 117). لوین^۵، شش مفهوم چالشی عمده در محتوای برنامه‌های درسی و آموزشی مطرح می‌سازد که عبارتند از:

۱. چالش مربوط به تغییر در آموزش
۲. چالش مربوط به افزایش انتقاد^۶ از آموزش و تدریس
۳. چالش مربوط به تقاضاهای روزافزون و متنوع
۴. چالش نیاز به به‌سازی^۷ و ارتقای کیفیت^۸ برنامه‌های درسی
۵. چالش مربوط به عرضه آموزش که گاهی ناظر بر برنامه‌ریزی کهنه است
۶. چالش مربوط به استانداردهای برنامه‌ریزی^۹ درسی (Priesty, 2002: 121-138).

-
1. Performance
 2. Basic duoties
 3. Continued Learning
 4. Compettive
 5. Levin
 6. Criticism
 7. Improvement
 8. Quality Promotion
 9. Curriculum Standards

به اعتقاد برخی دیگر از صاحب‌نظران از جمله وینسنت^۱ (۲۰۰۳)، گاف (۱۹۹۹)، گرین (۲۰۰۲) و ونگ (۱۹۹۹)، مؤلفه‌های چالشی و اصلی در برنامه‌ریزی درسی کشورها (به‌ویژه در دوره‌های دانشگاهی)، توجه به مسایل روز و تحولات جهانی است. این مهم در مقوله‌های علوم انسانی و مباحثی همچون مدیریت منابع انسانی، صلح، حقوق انسانی و دموکراسی را در برمی‌گیرد. برنامه‌ریزی درسی مبتنی بر جهان‌اندیشی، راهبردها، خط‌مشی‌ها و طرح‌هایی است که افراد جوان جامعه را برای زندگی با یکدیگر در جهان با وابستگی متقابل آماده می‌کند. این عوامل بر اساس رویکردهای برنامه‌های درسی پیشگام و دوری از برنامه‌های درسی کهنه‌گرا یا پس‌گام و آهسته‌گام مطرح می‌شود که منجر به مشارکت^۲، مسئولیت‌پذیری^۳ و رعایت حقوق انسانی می‌شود (Lapayese, 2003: 493-501).

بیان مسئله

تدوین موفقیت‌آمیز برنامه درسی مستلزم در نظر گرفتن وجوه گوناگونی، از جمله وجوه مستتر برنامه درسی و ابعاد آن است (Heum Lee & Pershng, 2004: 121). در دنیای امروز، دانشگاهی موفق است که پاسخگوی نیازهای واقعی جامعه باشد؛ دانشگاهی که بتواند فارغ‌التحصیلانی توانمند و کارآمد پرورش دهد؛ افرادی که هم بتوانند نیازهای نهادهای اجتماعی را تأمین کنند و هم به مثابه نوعی بازخورد، با استخدام در ترکیب هیئت‌علمی دانشگاه‌ها و نظریه‌پردازی، به تقویت چرخه‌های مؤثر پیشرفت و توسعه علم^۴ کنند.

به قول فیلیپس، از مهم‌ترین مقوله‌های هر برنامه درسی، مقولهٔ خبرگی مستمر در محیط‌های یادگیری پویا برای رقم زدن محتواهای غنی است (Philips, 2005: 105).

- از این‌رو فراگردی که بتواند ما را به سرمنزله مقصود برساند، موارد زیر را در برمی‌گیرد:
۱. مطالعه مبانی نظری و نیل به اصول معتبری که هنگام تدوین برنامه‌های درسی باید مدنظر قرار گیرد. مطالعه مبانی نظری و طراحی اصول تدوین برنامه‌های درسی.
 ۲. مطالعه تطبیقی برنامه‌های درسی، مشتمل بر عناوین دروس و سرفصل‌های دوره‌های آموزشی مدیریت در دانشگاه‌های معتبر جهان

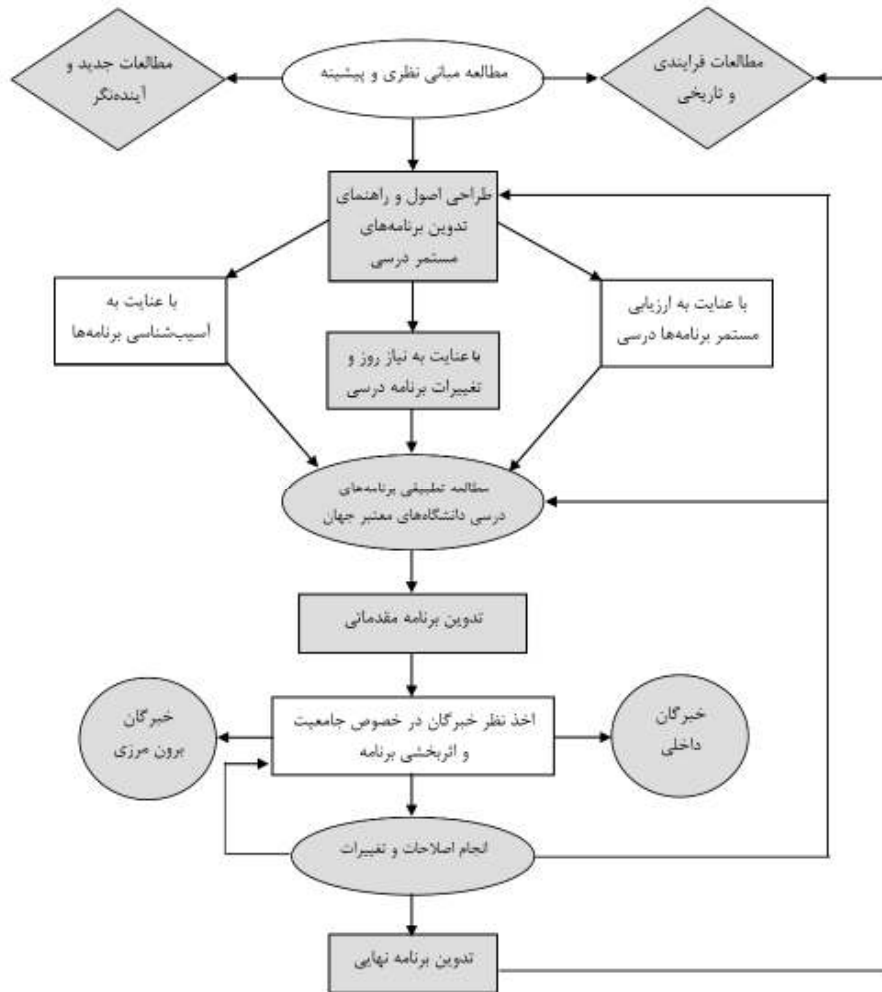
1. Osler & Vincent
2. Participation
3. Responsibility
4. Science Development

۳. تلاش برای تدوین یک مجموعه برنامه به‌گزینی شده

۴. رجوع به خبرگان و متخصصان و اخذ نظر آنان درباره مجموعه پیشنهادی

۵. تدوین برنامه نهایی

این فرایند در نمودار زیر منعکس شده است:



شکل ۱- فراگرد تحقیق برای تدوین برنامه درسی دانشگاهی با رویکرد به رشته مدیریت

(منبع: پورعزت، ۱۳۸۵: ۲۷)

با توجه به تغییرات مستمر^۱ حوزه فعالیت سازمان‌ها و مدیریت و نیز تأثیر این تغییرات بر گستره و تنوع فعالیت مدیریتی، بازنگری مستمر بر برنامه‌های درسی رشته مدیریت ضروری به نظر می‌رسد؛ تا حدی که شاید بهتر باشد به جای ارائه برنامه‌های ثابت، همواره ظرفیتی برای بازنگری و به‌روزرسانی برنامه‌های درسی یادشده در نظر گرفته شود (Heum Lee & perching, 2004: 212-218).

این مقاله که با هدف بررسی برنامه‌های موجود دوره‌های آموزشی مدیریت در دانشگاه‌ها تنظیم شده است، مسایل زیر را بررسی می‌کند:

۱. در تدوین برنامه درسی رشته مدیریت بر کدام مباحث تأکید شود؟
۲. از برنامه درسی موجود، چه دروسی باید حذف شود و چه دروسی باید به آن اضافه گردد؟
۳. در محتوای دروس مورد نظر بر چه موضوعاتی باید تکیه بیشتری صورت گیرد؟

پیشینه برنامه‌ریزی درسی رشته مدیریت در ایران

اولین مقاله‌ای که در آن بر ضرورت بررسی «اداره امور» تأکید شده است، در اواخر قرن نوزدهم در امریکا منتشر شد. حدود سه دهه بعد در سال ۱۹۲۶، اولین کتاب این حوزه علمی را لئونارد وایت^۲ منتشر کرد (موسسه علوم اداری و بازرگانی، ۱۳۴۴: ۳)؛ ضمن اینکه دانشمندان علوم سیاسی، اقتصاد و حقوق، به تدریج آثار متنوعی درباره علم اداره و مسایل آن منتشر ساختند.

بدین ترتیب ضرورت تأسیس دانشکده‌ها و مؤسسه‌های پژوهشی تخصصی در این حوزه علمی در کشور امریکا مطرح شد. پس از تأسیس اولین مؤسسه‌ها و مجامع علمی جدید مدیریت در امریکا، به تدریج اینگونه مؤسسه‌ها در سایر نقاط جهان نیز تأسیس شد. در سال ۱۳۳۲ (مقارن با ۱۹۵۳ میلادی) قراردادی بین دانشگاه تهران و هیئت عملیات اقتصادی امریکا در ایران منعقد شد که بر اساس آن مقرر شد مؤسسه علوم اداری با همکاری حداقل شش استاد آمریکایی در دانشکده حقوق دانشگاه تهران

1. Continued Changes

2. Leouard White

تأسیس شود. مؤسسه علوم اداری و بازرگانی دانشکده حقوق و علوم سیاسی و اقتصادی در سال ۱۳۳۳ (۱۹۵۴) به منظور تربیت افراد مورد نیاز در اداره امور سازمان‌های مملکت به وجود آمد. منظور غایی از تأسیس آن، اصلاح امور سازمان‌های اداری کشور، حسن جریان کارها و سرعت عمل در کار مردم و مراجعان دستگاه‌های دولتی و ملی بوده است.

در پاییز سال ۱۳۳۳ (۱۹۵۴) پس از اجرای یک دوره آزمایشی، برنامه کارشناسی ارشد علوم اداری افتتاح شد. در سال ۱۳۳۶ (۱۹۵۷)، قرارداد دانشگاه تهران با هیئت یادشده برای دو سال دیگر تمدید شد.

در تیرماه سال ۱۳۳۸ (۱۹۵۹)، اساس‌نامه مؤسسه علوم اداری و مدیریت بازرگانی به تصویب شورای دانشگاه تهران رسید (مؤسسه علوم اداری و بازرگانی، ۱۳۴۱: ۵). بدین ترتیب بنیان اولیه دانشکده علوم اداری و مدیریت بازرگانی در سال ۱۳۳۳ پی‌ریزی شد و نام این دانشکده در سال ۱۳۶۵ (۱۹۸۶) به دانشکده مدیریت تغییر یافت. اولین برنامه درسی مدیریت دولتی دانشگاه تهران مشتمل بر دوره‌های ذیل بود:

۱. دوره گواهی‌نامه امور اداری: مشتمل بر مطالعه پنج درس، چهارده ساعت در هفته که شامل مقدمات علوم اداری، مقدمات کارگزینی، مقدمات سازمان و مدیریت و اداره امور مالی امور بایگانی است.
۲. دوره گواهی‌نامه عالی امور اداری: مشتمل بر مطالعه چهار درس، دوازده ساعت در هفته که موارد حسابداری، روابط انسانی، بودجه سازمان‌های دولتی و ملی و تجزیه و تحلیل اداری را در برمی‌گرفت. مدت تحصیل در هر یک از گواهی‌نامه‌های مقدماتی و عالی، یک سال (دو نیم‌سال از اول مهر تا ۱۵ بهمن و از ۱۵ بهمن تا آخر خرداد) بود.
۳. دوره کارشناسی علوم سیاسی (قسمت علوم اداری دانشکده حقوق): این دوره به صورت چهارساله (دو سال پس از دو دوره یک‌ساله گواهی‌نامه مقدماتی و عالی) طراحی شده بود و مشتمل بر مطالعه ۲۲ درس، ۴۹ ساعت در هفته (طی چهار نیم‌سال) بود. بدین ترتیب دوره‌های گواهی‌نامه مقدماتی، عالی و کارشناسی مجموعاً چهار سال یا هشت نیم‌سال به طول می‌انجامید.
۴. دوره کارشناسی ارشد: مشتمل بر شانزده واحد درس اجباری و هشت واحد

درس اختیاری است. این برنامه به صورت یک دوره دوساله یا چهار نیم‌سال تنظیم شده بود که حداکثر تا چهار سال (هشت نیم‌سال) قابل تمدید بود. هر واحد درسی، معادل یک ساعت تحصیل در هفته در یک نیم‌سال یا دوره (چهار ماه و نیم) بود (مؤسسه علوم اداری و بازرگانی، ۱۳۴۱: ۹۷). دروس اختیاری دوره کارشناسی ارشد رشته علوم اداری و بازرگانی به صورت مشترک ارائه می‌شد که مشتمل بر ۱۶ درس و ۳۴ واحد بود. طبق برنامه قرار بود که مؤسسه علوم اداری هر سال لاقلاً معادل دوازده واحد از دروس اختیاری را ارائه کند. موفقیت در کل دوره کارشناسی ارشد متضمن گذراندن ۲۴ واحد درس و تدوین یک پایان‌نامه بود. چنین مقرر شده بود که دانشجویان کارشناسی ارشد پس از موفقیت در امتحانات مواد مختلف برنامه (اعم از اجباری و اختیاری)، در یک امتحان عمومی نیز (نظیر امتحان جامع) شرکت کنند (همان: ۹۷-۹۸). دانشجوی می‌توانست با گذراندن دوازده واحد درسی، موضوع پایان‌نامه خود را با تصویب استاد راهنما انتخاب کند.

۵. دوره دکتری: مشتمل بر دوازده واحد درسی و تدوین پایان‌نامه دکتری بود. هر دانشجوی موظف بود چهار ماده از برنامه دوره دکتری دانشکده حقوق را اخذ کند. ملاحظه می‌شود که تا این دوره (۱۳۴۱) و مدت‌ها پس از آن، دروس علوم اداری مشتمل بر مجموعه متنوعی از دروس رشته‌های علوم سیاسی، حقوق و اقتصاد بود (همان: ۱۰۲). به این ترتیب دوره مقدماتی، کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری اولین مجموعه دوره‌های علوم اداری در کشور بنیان‌گذاری شد.

پیشینه برنامه‌ریزی درسی دوره مدیریت در دوران معاصر

پس از انقلاب سال ۱۳۵۷، وظیفه تدوین سرفصل دروس دانشگاهی، ابتدا بر عهده شورای عالی برنامه‌ریزی مستقر در وزارت علوم تحقیقات و فناوری گذاشته شد سپس این مهم بر عهده گروه‌های علمی دانشگاه‌های اصلی کشور محول گشت (سیاری، ۱۳۷۴: ۲۴-۳۷). چالش‌های عمده برنامه‌ریزی درسی در آموزش عالی، «مقوله به‌روز کردن برنامه‌های درسی ناظر بر محتواهای کیفی» است، که این مهم را چند سال پیش اعضای

هیئت علمی گروه مدیریت دولتی دانشگاه علامه طباطبائی انجام دادند.

طبق اظهارات برخی از اعضای محترم هیئت علمی این گروه، دستاوردهای این اقدام مفید بوده است. هر چند سال‌های سپری شده ممکن است بر ضرورت به‌روز کردن این دستاوردها بیفزاید، به مثابه نتیجه تلاش یک گروه علمی معتبر درخور توجه شایسته خواهد بود (پورعزت، ۱۳۸۵: ۳۹).

خرده‌نظام‌های آموزش مدیریت

در شرایط فعلی، سه خرده‌نظام کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری مدیریت در گرایش‌های مختلف، هیچ بازخوردی از گروه فارغ‌التحصیلان کارشناسی و کارشناسی ارشد دریافت نمی‌کنند و فقط بخشی از فارغ‌التحصیلان دوره دکتری از طریق استخدام در مجموعه هیئت علمی دانشگاه‌ها، می‌توانند بازخور مناسبی به جامعه علمی یادشده ارائه دهند. بدین ترتیب فقط خروجی‌های اولیه^۱ مدنظر قرار گرفته و به پیامدهای نهایی^۲ توجهی مبذول نمی‌گردد. از این‌رو به نظر می‌رسد که تمهید شرایط تعامل دائمی جامعه و سیستم آموزشی که چالش عمده است، مدنظر قرار گیرد.

خروجی‌های سیستم آموزشی مدیریت را می‌توان در سه سطح و با سه کارکرد متفاوت مد نظر قرار داد:

۱. دوره کارشناسی: برای اجرای طرح‌ها و برنامه‌های مدیریتی در سطح مؤسسه‌ها و سازمان‌های دولتی و غیر دولتی.
۲. دوره کارشناسی ارشد: برای شناسایی مسائلی اساسی و همکاری در برنامه‌ریزی‌های اجرایی.
۳. دوره دکتری: برای ابداع نظریه‌ها و راه‌حل‌های اجرایی و اهتمام به حل مسائلی کلان جامعه (همان: ۱۲).

1. Primary out puts
2. Final Impacts or outcomes

تعریف واژه‌ها و اصطلاحات تخصصی

برنامه درسی: منظور برنامه‌ای است که در هر نظام آموزشی به مثابه مبنای انتقال یافته‌ها و دستاوردهای علمی مورد مراجعه قرار می‌گیرد و مشتمل بر تعدادی عنوان و مباحث درسی و روابط این دروس با یکدیگر است (قورچیان، ۱۳۸۲: ۸۵).

نظام آموزشی: منظور نظامی است که داوطلبان آموزش را جذب کرده، در فراگرد آموزش قرار می‌دهد و به منزله فارغ‌التحصیلان یک رشته آموزشی به جامعه هدف عرضه می‌دارد (طوسی، ۱۳۸۰: ۵۵).

مدیریت دولتی: منظور رشته‌ای علمی است که ضمن بهره‌برداری از دستاوردهای علوم سیاسی، اقتصادی و جامعه‌شناسی، در حوزه‌های میان‌رشته‌ای و چندرشته‌ای برای تربیت و پرورش متخصصان اداره سازمان‌ها و امور اداری آنها طراحی می‌شود (الوانی، ۱۳۸۷: ۵).

برنامه‌ریزی منعطف و پویا: منظور شیوه‌ای از برنامه‌ریزی است که گزینه‌های متفاوت و متعدد را برای مواجهه با وضعیت‌های گوناگون در نظر می‌گیرد و فراخور هر وضعیت از یک ترکیب ویژه و متناسب از گزینه‌ها بهره می‌جوید (قورچیان، ۱۳۸۲: ۸۹).

نظام یادگیرنده: منظور نظامی است که ضمن برقراری رابطه با محیط، به طور مستمر آثار عملکرد خود را ارزیابی کرده، نتیجه این ارزیابی را جهت دستیابی مؤثرتر و کارآمدتر به اهداف خود مورد استفاده قرار می‌دهد (همان: ۹۴).

رشته مدیریت در چالش علوم میان‌رشته‌ای^۱ و چندرشته‌ای^۲

طبق ماده ۴۳ قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، دولت موظف به نوسازی و بازسازی سیاست‌ها و راهبردهای پژوهشی، فناوری و آموزشی، برای توانایی پاسخگویی مراکز علمی، پژوهشی و آموزشی کشور به تقاضاهای اجتماعی، فرهنگی و صنعتی و کار کردن در عرصه رقابت جهانی است. همچنین وظیفه بازنگری در ساختار و نوسازی فراگردهای تحقیقات و آموزش علوم انسانی و مطالعات اجتماعی و فرهنگی، به منظور توسعه کیفی و حرفه‌ای شدن پژوهش

-
1. Interdisciplinary
 2. Multidisciplinary

در حوزه‌های یادشده و ایجاد توانایی نظریه‌پردازی در حوزه‌های اجتماعی در سطح جهانی و پاسخگویی به نیازهای تصمیم‌سازی در دستگاه‌های اجرایی کشور، بر عهده دولت است. تأکید بر علوم انسانی در فصل توسعه مبتنی بر دانایی از بخش اول قانون برنامه چهارم توسعه کشور، به وضوح حاکی از اهمیت و تأثیر آن بر توسعه انسانی کشور است.

رشته اداره امور اداری یا مدیریت، رشته‌ای است که در حوزه بینابینی بسیاری از رشته‌های علوم انسانی^۱ فعالیت می‌کند؛ ضمن اینکه از بسیاری از دستاوردهای علوم فنی و مهندسی و حتی علوم پایه و فنون پردازش رایانه‌ای بهره می‌برد. از این رو این رشته علمی دائماً در معرض تغییر، تحول و تکامل^۲ قرار دارد؛ زیرا هرگونه تغییر و تحول در مبانی زیربنایی^۳ یکی از رشته‌های علمی مرتبط، ممکن است منجر به تجدیدنظر اساسی در چارچوب‌های نظری^۴ و بینابینی این رشته علمی گردد. بنابراین مطالعات حوزه وسیعی از مطالعات علوم سیاسی^۵، علوم اقتصادی^۶، جامعه‌شناسی^۷، حقوق^۸، روان‌شناسی^۹ و سایر علوم اجتماعی و حوزه‌های مشترک در مرزهای علوم یادشده را در برمی‌گیرد؛ به طوری که گاهی تغییر یا بسط یک نظریه روان‌شناسی درباره انسان، ممکن است مبانی بسیاری از یافته‌های انسان‌شناسی^{۱۰} و روان‌شناسی اجتماعی را در مدیریت دولتی تحت تأثیر قرار دهد.

از این رو سرعت تغییر و تحول و توسعه یافته‌ها در علم مدیریت بسیار زیاد و تا حد زیادی شگفت‌آور است. اما این علم صرفاً مصرف‌کننده یافته‌های سایر رشته‌های علمی نیست، بلکه عرصه تقابل و هم‌افزایی^{۱۱} و زایش نظریه‌های بدیع و جدیدی است که متقابلاً می‌تواند یافته‌های همه علوم یادشده را تحت تأثیر قرار دهد.

-
1. Human Science
 2. Evolution
 3. Infra – Structure
 4. Theoretical frameworks
 5. Political Sciences
 6. Economic sciences
 7. Sociology
 8. Rights
 9. Psychology
 10. Anthropology
 11. synergy

در ایران، نظام متمرکز برنامه‌ریزی درسی با انقلاب فرهنگی متولد شد و تا سال ۱۳۷۹ ادامه داشت. این تمرکز موجب شد تا گروه‌های آموزشی فقط مجری برنامه‌های از پیش تعیین شده باشند و از نوآوری و رقابت علمی فاصله گیرند. در سال ۱۳۷۹، وزارت فرهنگ و آموزش عالی وقت، پس از تغییر نام و ایجاد تغییراتی در ساختار و وظایف خود، کار برنامه‌ریزی درسی را به دانشگاه واگذار کرد (مرتضایی، ۱۳۸۳: ۱).

برنامه‌ریزان درسی در برخورد با چالش‌های مسایل و نیازهای اجتماعی، به دو شکل عمده عمل می‌کردند: گاهی بدون انتقاد از مسایل و نیازهای اجتماعی، فقط به انعکاس و بازتابش دیدگاه‌های نیروی سیاسی، اجتماعی و اقتصادی جامعه می‌پرداختند و با اطمینان، مجموعه‌ای از مواد و منابع درسی^۱ را بدون تغییر و مانند گذشته، در برنامه‌های درسی قرار می‌دادند و گاهی نیز به ارزیابی مسایل و نیازها پرداخته، سعی می‌کردند تا برنامه‌های درسی را به گونه‌ای طراحی کنند که به ایجاد تغییرات پویا^۲ در جامعه منجر شود. در واقع اینان برخلاف گروه اول که دانشگاه را آئینه جامعه می‌دانند، معتقد بودند که دانشگاه، ابزاری برای تغییر جامعه است و می‌توان از آن در جهت شکل‌دهی جامعه استفاده کرد. رویکرد این گروه در مقایسه با رویکرد سنتی^۳ گروه نخست، رویکردی جدید^۴ و پیشرفت‌گرا^۵ محسوب می‌شود.

بر این اساس برنامه‌های درسی باید با هدف ارائه دانش تخصصی، به کارگیری روش مباحثه و گسترش فعالیت‌های گروهی طراحی شود و همزمان عرصه‌های تفکر و عمل را مدنظر قرار دهد (بارمحمدیان، ۱۳۷۷: ۱۰۲).

1 Text Source
2 . Dynamic Changes
3 Traditional approach
4 New approach
5 Progressive

ساختار مطلوب برنامه درسی

نکات لازم توجه در هر برنامه درسی عبارتند از:

سطح برنامه درسی

ارزش واحدی درس

تاریخ آخرین بازنگری

۱. اهداف برنامه‌ریزی درسی
۲. شرایط ورود به دوره
۳. نحوه ارزیابی کتبی یا شفاهی، علمی یا نظری
۴. نمره قبولی

نکات خاص برنامه درسی رشته مدیریت

۱. سازمان‌ها، بخش‌های آموزشی مرتبط با این دروس
۲. منابع درسی پیشنهادی
۳. شیوه تدوین درس
۴. ترسیم انتظارات از درس
۵. انطباق با خط‌مشی‌ها، رویه‌ها و نیازمندی‌های سازمان‌های مورد بحث
۶. منشور اخلاقی درس (1: NZQA, 2005)

اصول طراحی مدیریت برنامه‌ریزی درسی

کارکرد اصلی یک نظام آموزشی، فراهم کردن یادگیری روزافزون فراگیران در طول دوره آموزشی است. این مهم مستلزم کارکرد اصلی نظام آموزشی است که استانداردهای شفاف، ارزشمند و قابل سنجش برای یادگیری ارائه کند. در مرحله بعدی استانداردها جهت تنظیم اهداف قابل سنجش به کار گرفته می‌شود که یک چارچوب کارآمد برای مدرس و استاد ارائه می‌کند. این انتظارات آموزشی از دانش‌آموزان، منعکس‌کننده دانش اصلی و مهارت‌ها و سایر استانداردهای مشخص شده توسط دولت، مفروضات و نگرش‌های اجتماعات محلی و نیز نظرات افراد متخصص درباره اینکه دانش‌آموزان باید

بررسی چالش‌ها و رویکردهای برنامه‌ریزی درسی رشته ... / ۱۳
چیزی را فراگیرند و قادر به انجام چه کاری هستند را در بر می‌گیرد یعنی خوشه‌ای از ابعاد آموزشی و تربیتی لازم برای رشد و بارآوری دانش آموزان را رقم می‌زند. (Chapelhill, 2007: 3).

هدف طراحی مدیریت برنامه‌ریزی درسی

- بهبود مستمر در فرایند آموزش و تدریس در گرو ارائه یک طرح مدیریت برنامه درسی است.
- چنین طرحی نوعی همگرایی درونی، ضمانت کیفیت، ارتباط روشن و حمایت‌های مالی ضروری را فراهم می‌کند.
- به نظام آموزشی کمک می‌کند تا به اهداف آموزشی و اقتصادی (در بخش خصوصی) دست یابد (7: 2005, ISD).

در طراحی برنامه درسی رشته مدیریت باید به دو حوزه پرداخته شود:

۱. فراهم کردن یک مبنای علمی برای مطالعات مدیریت مثل دانش مدیریت و دیدگاه‌های آن، کارکردها و روش‌های مدیریت و قدرت تعارض کنترل.
 ۲. شایستگی (مهارت)‌های مدیریتی مورد نیاز مثل فرایندهای مدیریت استراتژیک، حل مسئله، تصمیم‌گیری و... (3: 2007, Adamson & Mahoney).
- هسته اساسی هر برنامه درسی، محتوای^۱ آن است که برای نیل به اهداف آماده می‌شود. از این رو برای آماده‌سازی محتوای برنامه‌های درسی، از نیازسنجی آموزشی^۲ استفاده می‌شود. از طریق نیازسنجی آموزشی می‌توان محتوای برنامه درسی را متناسب با اهداف و ویژگی‌های شرکت‌کنندگان، محیط زندگی^۳ و ضرورت‌های اجتماعی آنان فراهم کرد (آقازاده و احدیان، ۱۳۷۷: ۲۹).

بنابراین برنامه‌ریزی درسی باید معطوف به تشخیص و ارزیابی نیازهای آینده باشد. از این رو پژوهش حاضر با تأکید بر آینده‌نگری، مترصد یافتن مدلی پویا برای برنامه‌ریزی

-
1. Content
 2. Instructional Assessment
 3. Life environment

۱۴ / آموزش در علوم انسانی، شماره یکم، بهار و تابستان ۱۳۹۵

درسی در رشته مدیریت است. از این رو از رویکرد مدیریت استراتژیک^۱، با تأکید بر چهار عنصر ذیل استفاده می‌کند.



شکل ۲- عناصر اساسی فراگرد مدیریت استراتژیک در تدوین برنامه درسی

این رویکرد مستلزم طی مراحل ذیل است:

مرحله اول- تعریف چشم‌انداز^۲ و مأموریت^۳ رشته مدیریت: کمک به اداره بهتر و فوق فعال مدیریت کشور در جهت توسعه پایدار.

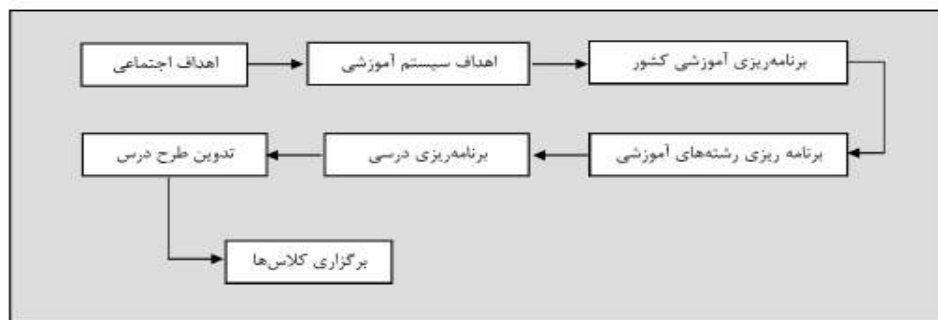
مرحله دوم - تبدیل مأموریت به اهداف استراتژیک: آموزش دانشگاهی رشته مدیریت و تحولات دائمی و ارتقایی در برنامه‌های درسی آن در سه سطح از کارشناسی تا دکتری.

بدین منظور می‌توان از سه استراتژی آموزش سود جست:

الف) استراتژی کلان برنامه‌ریزی درسی و آموزشی

برنامه‌ریزی درسی باید معطوف به اهداف کلان سیستم اجتماعی^۴ طراحی و تدوین شود. از این رو مقدمه برنامه‌ریزی آموزشی، بررسی اهداف سیستم اجتماعی و استراتژی‌های کلان آن است. بدین ترتیب استراتژی‌های اصلی سیستم آموزشی تدوین می‌شود و اهداف آموزش شکل می‌گیرد.

-
1. Strategic Management
 2. Vision
 3. Mission & assignment
 4. Social System



شکل ۳- فراگرد برنامه‌ریزی آموزشی

ب) استراتژی بخشی^۱ برنامه‌ریزی درسی

تدوین و توسعه برنامه‌ریزی درسی^۲، مرحله‌ای عملی^۳ و عینی^۴ در برنامه‌ریزی آموزشی است که در آن به یک سلسله فعالیت‌های یاددهی و یادگیری، برای ایجاد تغییرات مطلوب در رفتار یادگیرنده‌ها و ارزش‌یابی میزان تحقق این تغییرات مبادرت می‌شود (یار محمدیان، ۱۳۷۷: ۱۹). به عبارت دیگر برنامه‌ریزی درسی عبارت است از طراحی و تعیین اهداف، محتوا، فعالیت‌ها، روش‌ها و ارزش‌یابی موضوعات مورد آموزش و ایجاد شرایط لازم برای یادگیری، برای تغییر رفتار در یادگیرنده، در جهت دستیابی به اهداف سیستم آموزشی. در واقع برنامه‌ریزی درسی با هدف توسعه زمینه و فرصت ایجاد تغییرات مطلوب در دانشجویان انجام می‌شود (میرکمالی، ۱۳۸۳: ۲۰۸).

چنین به نظر می‌رسد که در نظام‌های متمرکز برنامه‌ریزی درسی، نوعی ساده‌اندیشی نسبت به آنچه در عمل و اجرا اتفاق می‌افتد وجود دارد (مهرمحمدی، ۱۳۸۱: ۳۶۵). ظاهراً در اینگونه نظام‌ها، فراگردهای رشد انسانی بیش از حد ساده انگاشته می‌شود و این از چالش‌های آینده طراحی برنامه‌های درسی است. به طور کلی به نظر می‌رسد که پیش‌زمینه انتخاب هر یک از نظام‌ها و شیوه‌های طراحی برنامه‌های درسی نیازمند نوعی نگرش عمیق نسبت به انسان (استاد و دانشجو) است که مخاطب اصلی برنامه برنامه‌ریزی درسی و همچنین فراگردهای رشد انسانی است.

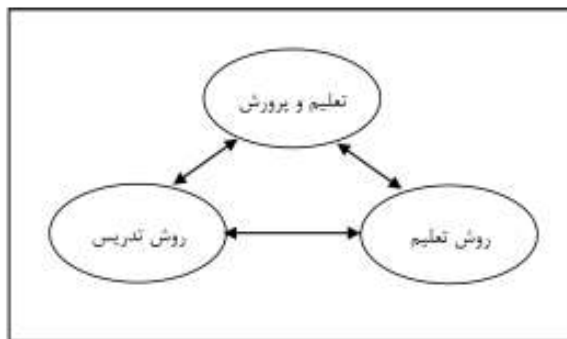
1. Sectional Strategy
2. Curriculum Planning & Curriculum Development
3. Feasible
4. Objective

ج) استراتژی وظیفه‌ای برنامه‌ریزی درسی

با توجه به اینکه ریشه لاتین کلمه «برنامه درسی» معادل واژه Curriculum و به معنای فاصله و مقدار راهی است که باید طی شود تا فرد به هدف رسد (بارمحمدیان، ۱۳۷۷: ۱۸)، عده‌ای برنامه درسی را به منزله طرح و نقشه‌ای برای یاددهی و یادگیری رسمی و شامل راهبردهایی برای رسیدن به اهداف و مقاصد مورد نظر دانسته و برخی دیگر آن را محدود به فهرست رئوس مطالب درسی می‌دانند (میرزاییگی، ۱۳۷۵: ۳۶۷).

برمن^۱ با تأکید بر فراگرد تدوین برنامه درسی، سه عنصر اساسی را در آن مورد تأکید قرار می‌دهد:

۱. **تعلیم و پرورش**^۲ که همه فعالیت‌ها^۳ و تجربیات دانشجو را در محیط آموزشی در برمی‌گیرد؛ اعم از فعالیت‌های فرهنگی، سیاسی و مشارکت‌های علمی و پژوهشی.
۲. **روش تدریس**^۴ که توسط اساتید طراحی و اجرا می‌شود و دانشجو را به اهداف آموزشی از پیش تعیین شده می‌رساند.
۳. **روش تعلیم**^۵ که بر روش‌ها و قالب‌های خاص ارائه آنچه باید آموزش داده شود، دلالت دارد.



شکل ۴- فراگرد مستمر تعلیم و آموزش

1 . Berman
2 . Schooling
3 . Activities
4 . Teaching Method
5 . Instruction

رهیافت‌های تلفیقی

در ادبیات نوپای برنامه‌نویسی تلفیقی در ایران، عمدتاً اصطلاح «میان‌رشته‌ای» معادل همه رویکردهای غیر رشته‌ای یا تلفیقی به کار می‌رود که چندان مقرون به دقت و صحت نیست و در ادامه ملاحظه می‌شود که رویکرد میان‌رشته‌ای فقط یکی از حالات متصور برای برنامه‌نویسی و برنامه‌ریزی تلفیقی است.

الف) رهیافت تلفیقی برنامه‌ریزی درسی با محوریت رشته

در این رهیافت، مجموعه رویکردهایی مطرح می‌شود که همگی بر موضوع درسی به مثابه جهت‌دهنده و راهنمای اصلی فراگرد «یاددهی - یادگیری» تأکید دارند.

الف - ۱) رویکرد درون‌رشته‌ای موازی^۱

این رویکرد که از آن به جمع جبری رشته‌ها نیز یاد شده است، روشی است که در آن هر یک از رشته‌ها، مفاهیم^۲، ساختار^۳، اصول^۴ مبادی و روش‌ها^۵ و نیز سبک ارائه آنها آنها به طور کامل حفظ می‌شود و در عمل به اجرای دو یا چند رشته با برنامه‌های مجزا و البته بر نظم منطقی هر رشته مبادرت می‌شود.

الف - ۲) رویکرد میان‌رشته‌ای^۶

در این روش، مفاهیم، موضوعات کلی و اصول مشترک یا نسبتاً مشترک دو یا چند رشته مورد توجه بوده، به نحوی آگاهانه با روش، زبان و دانش سازمان‌یافته چند حیطه از دانش، برای بررسی موضوعات و مبادی مشترک آنها به کار گرفته می‌شود. در برنامه‌ریزی درسی رشته مدیریت در دروس میان‌رشته‌ای، این رویکرد مورد استفاده قرار می‌گیرد. در این سازمان‌دهی^۷ خاص آموزشی، دانشجویان هر چند به نظام رشته‌ای خاصی مقید نمی‌شوند، موضوعات مهم و واحدی را از ابعاد مختلف و در زمینه‌های

- 1 . Parallel Intra – Disciplinary Approach
- 2 . Concepts
- 3 . Structure
- 4 . Principles
- 5 . Methods
- 6 . Intra Disciplinary approach
- 7 . Organizing

علمی گوناگون مورد مطالعه و توجه قرار می‌دهند.

الف - ۳) رویکرد چندرشته‌ای^۱

این رویکرد با یک موضوع یا مسئله کلی آغاز می‌شود که همزمان از طریق چند نظام رشته‌ای و اصول سازمان‌دهنده آنها، یک موضوع را بررسی می‌کند. این رویکرد برای آموزش موضوعاتی که از ابعاد مختلف همپوشانی دارند، جذابیتی فوق‌العاده دارد.

الف - ۴) رویکرد چندرشته‌ای متقاطع^۲

این رویکرد که «طراحی بر اساس گذر از رشته‌ها» نیز نامیده شده است، رویکردی است که در آن یک «رشته علمی» از نظر رشته‌های علمی دیگر مورد مطالعه قرار می‌گیرد. این رویکرد برای طراحی برنامه درسی درباره آن دسته از مقاصد آموزشی که در پی نگاهی بیرونی به یک رشته علمی، اصول حاکم بر آن و رفتار جمعی عالمان آن رشته‌اند و نیز مترصد دستیابی به توصیفات پسینی و توصیه‌های ابتدایی درباره آن هستند، کاربرد وسیع و فراگیر دارد.

الف - ۵) رویکرد چند رشته‌ای تکثری^۳

این نوع طراحی، از طریق طراحی مابین رشته‌هایی که ارتباط بیشتری با هم دارند، صورت می‌پذیرد. از این رو وجود مبانی نظری مشترک یا روش‌شناسی مشترک^۴ همراه با همگونی مفاهیم در دو عرصه علمی، لازمه اینگونه طراحی است.

ب) رهیافت تلفیقی فرارشته‌ای^۵

رویکردهایی که تاکنون بدان‌ها اشاره شد، همگی ماده یا موضوع درسی را به مثابه مدخل و جهت‌دهنده اصلی فراگرد یاددهی - یادگیری در نظر می‌گیرند و تفاوت اصلی آنها در جهت‌گیری آموزشی حاکم بر آنها خلاصه می‌شود. در اینجا رویکرد دیگری مطرح

-
1. Multi – Disciplinary approach
 2. Cross – Disciplinary approach
 3. pluri – Disciplinary approach
 4. Common methodology
 5. Supra disciplinary

می‌شود که بر ساختار منطقی^۱ و موضوعات مرسوم در یک حیطه علمی متمرکز نمی‌شود، بلکه با قراردادن یادگیرنده و مهارت‌های گوناگون وی در کانون توجه، ساختار جامعی از فعالیت‌ها و قابلیت‌های سه‌گانه فراگرد یادگیری (شناختی^۲، گرایشی^۳، مهارتی - رفتاری^۴) را ماورای موضوعات، جایگزین ساختار منطقی و موضوعی علوم در حیطه رشته‌های علمی کرده، موارد اخیر را فرع بر اصل قرار می‌دهد. البته اهداف و استراتژی‌های کلان، نقشی اساسی را در این باره ایفا می‌کند.

ب-۱) رویکرد فرارشته‌ای افقی^۵

ایجاد یک یا چند رویکرد شناختی، گرایشی یا مهارتی با عنایت به استفاده از موضوعات و موقعیت‌های گوناگون برگرفته از حوزه‌ها و رشته‌های متعدد و در عین حال توجه به شیوه میان‌رشته‌ای، رویکرد سیستم را به «فرارشته‌ای افقی» مبدل می‌کند. این رویکرد هر چند با جزئی‌نگری رشته‌ای مقابله می‌کند و موجبات انتقال آموخته‌ها را از حوزه‌های گوناگون فراهم می‌کند، سازمان‌دهی قابلیت‌ها و نقش‌های واحد از رشته‌های مختلف، در همه موارد و همیشه ممکن نیست و چه‌بسا موجب کنار هم قرار گرفتن فعالیت‌های بسیار متفاوت و ناهماهنگ در یک برنامه درسی شود.

ب-۲) رویکرد فرارشته‌ای عمودی^۶

در این رویکرد از طراحی برنامه درسی تلاش می‌شود تا با بهره‌گیری از ساختار یکی از نظام‌های رشته‌ای یا تلفیقی از ساختار چند نظام رشته‌ای، فرصت‌ها و موقعیت‌های مناسب برای پرداختن به مجموعه‌ای از مهارت‌ها و فعالیت‌های مربوطه را جست‌وجو و در برنامه آموزشی سازمان‌دهی کرد. رویکرد فرارشته‌ای عمودی ضمن اینکه تغییر بنیادی در مقاصد تعلیم و تربیت ایجاد می‌کند، تغییر اساسی و بر هم زنده‌ای در چارچوب برنامه‌های آموزشی و ساختارهای آن به وجود نمی‌آورد و از این جهت نوعی

-
1. Logical structure
 2. Cognitive
 3. Tendency
 4. Behavioral – Skill
 5. Horizontal Supra disciplinary approach
 6. Vertical supra disciplinary approach

۲۰ / آموزش در علوم انسانی، شماره یکم، بهار و تابستان ۱۳۹۵

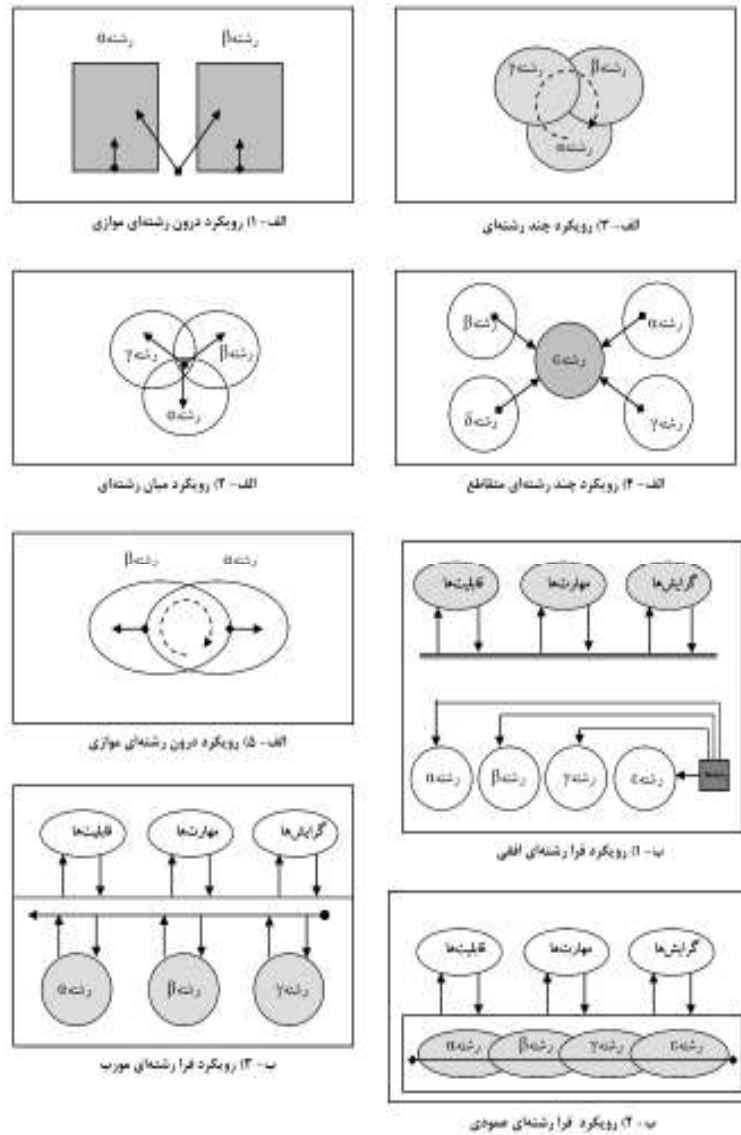
انقلاب به شمار می‌رود، ولی در عین حال اشکالاتی نیز بر آن وارد شده است.

ب- ۳) رویکرد فرارشته‌ای مورب^۱

برخلاف رویکرد فرارشته‌ای عمودی، این رویکرد با رهیافتی چندرشته‌ای، در پی فرصت‌هایی از رشته‌های مختلف است تا مهارت‌های خاص و مشخصی را در شخص یادگیرنده ایجاد کند. در این نوع طراحی، هر چند دانشجو با انواع فعالیت‌ها و مهارت‌ها در قالب نظام‌های رشته‌ای آشنا می‌شود، نظام‌های رشته‌ای در آن نقش ثانوی ایفا کرده، صرفاً به منزله منبعی برای مفاهیم، موقعیت‌ها و موضوعات مورد استفاده قرار می‌گیرد و در نقش و چارچوبی سازمان‌دهنده ظاهر نمی‌شود.

رعایت تعادل و ترکیب مناسب بین انواع فعالیت‌ها، نکته مهمی است که باید در سیاست‌های آموزشی حاکم بر این رویکرد مدنظر قرار گیرد (پورعزت، ۱۳۸۵: ۲۳).

1. Oblique supra – disciplinary approach



شکل ۵ - مقایسه انواع رویکردهای تدوین و طراحی برنامه درسی

(منبع: پورعزت، ۱۳۸۵: ۲۴)

توضیح: پیکان‌ها به طور ضمنی بر شیوه حرکت دانش در حوزه رشته‌های گوناگون دلالت دارد.

تدوین برنامه‌های کوتاه‌مدت

پس از طراحی برنامه درسی و اقتضای شرایط، مرحله تدوین طرح درس و نیز شیوه ارائه آن مد نظر قرار می‌گیرد (پیغامی، ۱۳۸۲: ۱۵). در این مرحله طراح برنامه درسی و استاد درس باید فهرستی از مطالبی که قصد دارد در کلاس ارائه نماید، آماده کند و برای هر جلسه، موضوع ویژه‌ای را در نظر بگیرد.

اگر هدف استاد، آموزش منظم مباحث علمی باشد، سرفصل‌های او باید انسجام و توالی منطقی داشته باشد؛ در حالی که اگر هدف استاد، آموزش خلاقیت یا افزایش توان تفکر خلاق و حل مسئله باشد، می‌تواند هر جلسه را به یک موضوع ویژه اختصاص دهد و به صورت کارگاهی، دانشجویان را برای مواجهه با وضعیت‌های پیش‌بینی نشده مهیا نماید. ضمن اینکه استاد می‌تواند ترکیبی از مباحث آموزشی منظم را با مباحث ویژه هر جلسه تلفیق کند و به طور نسبی، هر دو مهارت (آموزش و خلاقیت) را همزمان تقویت نماید.

اصول تدوین برنامه درسی رشته مدیریت

مبانی نظری تدوین برنامه‌های درسی، عصاره قرن‌ها تلاش بشر برای بهبود فراگردهای آموزشی و یادگیری را در بردارد. در اینجا ضمن اذعان به محدودیت فعالیت پژوهشی محققان در بررسی مبانی نظری، تأکید می‌شود که تلاش خواهد شد تا آنچه مطالعه شده، در فراگرد تدوین برنامه درسی مورد استفاده قرارگیرد. از این‌رو اصول حاصل از مطالعه مبانی نظری در جدول زیر خلاصه می‌شود، تا در جریان طراحی و تدوین برنامه، راهنمای محققان باشد.

جدول ۱- اصول منتخب ناظر بر برنامه‌ریزی آموزشی

ردیف	اصول حاصل از مطالعه در تدوین برنامه درسی رشته مدیریت
۱	با توجه به سرعت تحولات اجتماعی و محیطی، نظام‌های برنامه‌ریزی درسی‌ای باید طراحی شوند که امکان یادگیری، نوآوری و به‌روزرسانی در آنها نهادینه شود. از این‌رو: الف) همواره باید ظرفیتی برای تجدیدنظر و اصلاح در آنها در نظر گرفته شود؛ ب) با تشخیص تحولات محیطی، خود را مهیای مواجهه با وضعیت‌های آینده نمایند.
۲	با توجه به ماهیت بین‌رشته‌ای مدیریت دولتی و اداره دولت و حکومت، پیوسته با تلاش برای ادراک تحولات سایر علوم مرتبط با این علم، زمینه انتقال دانش و یافته‌های حاصل از این تحولات به حوزه علم حکومت مهیا گردد.
۳	با توجه به اینکه نیروهای انسانی امروز برای فعالیت در آینده تربیت می‌شوند، باید از تأکید صرف بر یادگیری یافته‌های ثابت و خشک اجتناب شده، بر پرورش توان خلاقیت و نوآوری افراد تأکید شود.
۴	باید توجه داشت که انسان، محور آموزش است، نه برنامه‌ها و مسیرهای پیشرفت تحصیلی.

بنابراین سیستم برنامه‌ریزی درسی باید به گونه‌ای طراحی شود که ضمن تلاش برای طراحی برنامه درسی مطلوب برای اداره دولت و حکومت، نیروی انسانی مناسب برای اداره دستگاه‌های اجرایی آینده را تربیت کرده، دانشمندان و پژوهشگران کارآمدی را برای اداره دوره‌های آموزشی و برنامه‌های پژوهشی مورد نیاز در آینده پرورش دهد (پورعزت، ۱۳۸۵: ۴۷).

ویژگی‌های خاص برنامه‌های رشته مدیریت در دانشگاه‌های جهان

به طور کلی به نظر می‌رسد که مراتب انعطاف و امکان انتخاب دانشجویان در دانشگاه‌های معتبر جهان، بیشتر از دانشگاه‌های دیگر است. تنوع دروس و امکان هدایت دانشجویان به حوزه‌های مطالعاتی خاص، از ویژگی‌های قابل تأمل این برنامه‌ها محسوب می‌شود. به نظر می‌رسد که اصول حاصل از مطالعه مبانی نظری تحقیق در اینگونه دانشگاه‌ها، تا حد زیادی رعایت می‌شود. تنوع و تعدد عناوین درسی، امکان به‌روزرسانی و توسعه مطالعات دانشجویان و دانش‌پژوهان را فراهم می‌سازد؛ ضمن اینکه ملاحظه می‌شود که فراگرد تجدیدنظر در برنامه‌های درسی، به طور مستمر امکان اصلاح و

۲۴ / آموزش در علوم انسانی، شماره یکم، بهار و تابستان ۱۳۹۵

بازپردازی برنامه‌های یادشده را در سیستم دانشگاهی و آموزشی نهادینه می‌سازد. این برنامه‌ها با رویکردی چندرشته‌ای و میان‌رشته‌ای طراحی و تنظیم شده است. برنامه‌های مطالعه موردی تا حدودی استعداد، خلاقیت و نوآوری دانشجویان را فعال می‌سازد. البته از این حیث، وضع موجود دخیلی رضایت‌بخش نیست، ولی امکان بهبود و توسعه روش‌های افزایش خلاقیت وجود دارد.

در این برنامه، تا حدودی می‌توان گفت که انسان، محور آموزش است و برحسب علائق و استعدادها و نیازهای دانش‌پژوهان، امکان انتخاب از میان مجموعه درس‌های پیش‌بینی شده در برنامه‌ها وجود دارد و تا حدودی توجه به نیازهای آینده نیز مدنظر برنامه‌ریزان قرار گرفته است (پورعزت، ۱۳۸۵: ۴۳).

نتیجه‌گیری

با توجه به بررسی چالش‌ها و رویکردهای مورد مطالعه درباره برنامه‌ریزی درسی رشته مدیریت در نظام آموزشی ایران یافته‌های این بررسی و مطالعه به ما آموخت که بسیاری از رشته‌های تحصیلی پس از گذشت سی سال از انقلاب فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و بازگشایی دانشگاه‌ها، به‌ویژه در مقوله‌های برنامه‌ریزی درسی و سرفصل‌های آموزشی، نیاز به بازکاوی عمیق و مجددی دارد که در این مقاله به آن اشاره شد و یکی از مؤلفه‌های آن، مقوله اصلاح مستمر و جدی برنامه درسی و کاهش چالش‌های پیش رو است که یکی از راه‌کارهای آن، کاهش چالش‌های مربوط به ارزیابی مستمر محتواها و استراتژی‌های آینده این رشته و رشته‌های تحصیلات تکمیلی آن است. از این‌رو بر راه‌کارهای زیر تأکید می‌شود:

۱. چشم‌انداز مأموریت رشته مدیریت در فضای متحول و سریع معاصر به منظور کمک به توسعه پایدار به‌ویژه در مقوله برنامه‌ریزی درسی آن، مورد امعان نظر بیشتری قرار گیرد.
۲. در سطوح سه‌گانه کارشناسی و کارشناسی ارشد و دکتری این رشته، استراتژی‌های کلان اجتماعی و آموزشی و اهداف آموزشی دیده شود.
۳. بازنگری جدی بر سنوات تحصیل و برنامه‌های درسی سال‌های فشرده‌تر مورد امعان نظر قرار می‌گیرد.
۴. فضایی در برنامه‌ریزی درسی پژوهش‌محور در این رشته ایجاد شود و ابعاد آن

توسعه یابد.

۵. عنایت جدی به رهیافت‌های تلفیقی و مقوله میان‌رشته‌ای بودن برنامه‌های درسی مدیریت که برنامه‌ریزان باید توجه ویژه به آن داشته باشند.

تدوین برنامه اولیه پیشنهادی

با تحلیل محتوای عناوین و سرفصل‌های برنامه‌های مدیریت، حکومت و اداره امور سازمان‌ها و حکومت در جهان، موارد ذیل قابل تأملند:

۱. این رشته با هر نام که برگزار می‌شود، یک رشته میان‌رشته‌ای و یا چندرشته‌ای تلقی می‌شود.

۲. رشته‌های اصلی مرتبط با این رشته علمی عبارتند از: اقتصاد، علوم سیاسی، جامعه‌شناسی و فرهنگ، حقوق، سازمان و مدیریت، روان‌شناسی، رفتار سازمانی، تاریخ، فلسفه، علوم استراتژیک و خط‌مشی‌گذاری عمومی و به طور خلاصه همه رشته‌های مربوط به «حکومت». بنابراین واحدهای درسی این رشته باید به طور معقولی با توجه به این حوزه‌های علمی تدوین شود.

۳. با توجه به چرخش‌های زیادی که در هر بار تجدیدنظر برنامه در ایران مشاهده می‌شود، می‌توان ادعا کرد که این چرخش‌ها ناشی از فقدان انعطاف برنامه در برابر نیازهای جامعه و گرایش‌های علمی متفاوت بوده است.

۴. در نظر گرفتن دروس اختیاری به صورت پراکنده و بدون انسجام، موجب گسیختگی و بی‌نظمی شده و فایده‌چندانی از انعطاف‌پذیری حاصله، عاید دانشجویان و جامعه نمی‌سازد.

۵. پیشنهاد تغییر دروس عمومی از عهده این پژوهش خارج است.

۶. این برنامه درسی باید معطوف به نیازهای آینده جامعه تدوین شود، نه نیازهای امروز؛ زیرا فارغ‌التحصیلان حدوداً با چهار سال تأخیر (نسبت به امروز) وارد جامعه می‌شوند. از این‌رو توجه به چشم‌انداز نظام و سیاست‌های کلان پنج‌ساله، برای تدوین این برنامه درسی ضرورت دارد.

۷. برای پاسخگویی به نیازهای آینده به دو طریق می‌توان اقدام کرد:

الف) پیش‌بینی واحدهای «گرایش آینده‌نگری و آینده‌پژوهی» به مثابه یک

بسته اختیاری؛

۲۶ / آموزش در علوم انسانی، شماره یکم، بهار و تابستان ۱۳۹۵

(ب) پیش‌بینی دروسی برای ارائه آخرین تحولات نظری در حوزه‌های گوناگون مدیریت، نظریات فلسفی اداره، حکومت اداری، نظریه اقتصادی، حقوقی و جامعه‌شناسی درباره سازمان‌ها و دولت.

برنامه درسی پیشنهادی (با عنایت به دنیای پیش رو)

(الف) **دروس عمومی:** برنامه درسی مدیریت در دوره کارشناسی، ناگزیر باید واحدهایی را به دروس عمومی اختصاص دهد. مجموعه این واحدها در حدود بیست واحد خواهد بود که توسط مراجع ذیصلاح تعیین می‌شود.

(ب) **دروس پایه و اصلی:** مشتمل بر حدود بیست عنوان درسی است که پیش از نیاز ارائه دروس تخصصی تلقی می‌شود.

جدول ۲- برنامه درسی پیشنهادی رشته مدیریت

دروس پایه و اصلی			
پیش نیاز	ردیف	عنوان درس	تعداد واحد
--	۱۱	مبانی سازمان و مدیریت	۳
۱۱	۱۲	ریاضیات و کاربرد آن در مدیریت	۳
--	۱۳	حقوق اساسی ایران	۳
۱۲-۱۱	۱۴	آمار و کاربرد آن در مدیریت (۱)	۳
۱۴	۱۵	آمار و کاربرد آن در مدیریت (۲)	۳
--	۱۶	حسابداری و کاربرد آن در مدیریت	۳
--	۱۷	کامپیوتر و کاربرد آن در مدیریت	۳
۱۱	۱۸	مدیریت رفتار سازمانی	۳
۱۸	۱۹	مدیریت منابع انسانی	۳
۱۲	۲۰	اقتصاد خرد	۳
۲۰	۲۱	اقتصاد کلان	۳
۲۱	۲۲	توسعه اقتصادی و برنامه‌ریزی	۳
۱۱	۲۳	جامعه‌شناسی سازمان‌ها	۳
۱۸	۲۴	روان‌شناسی سیاسی	۳
۱۵	۲۵	روش تحقیق در مدیریت	۳

منابع

- آقازاده، محرم و محمد احدیان (۱۳۷۷) راهنمای عملی برنامه‌ریزی درسی تهران، بی‌جا.
- ابیلی، خدایار و محمدرضا هداوند (۱۳۸۳) «ارزیابی کیفیت دوره‌های آموزش مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات آموزشی به شرکت ایران خودرو»، تهران، فصلنامه روان‌شناسی و علوم تربیتی، سال ۳۴، شماره ۱، صص ۱۶-۲۴.
- الوانی، سید مهدی (۱۳۸۷) مدیریت عمومی، تهران، نی.
- پورعزت، علی اصغر (۱۳۸۵) مطالعه تطبیقی سرفصل‌های دروس رشته مدیریت دولتی دانشگاه‌های معتبر جهان، گزارش تحقیق، دانشگاه تهران، دانشکده مدیریت.
- (۱۳۸۳) «شهر عدل و دولت هوشمند»، پیام مدیریت، شماره ۱۱ و ۱۲، تابستان و پاییز، صص ۱۴۳-۱۶۰.
- پیغامی، عادل (۱۳۸۲) «طراحی برنامه درسی با تأکید بر رویکرد تلفیقی»، تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه امام صادق، دانشکده معارف اسلامی و اقتصاد.
- دانشکده علوم اداری و مدیریت بازرگانی (۱۳۴۴) سالنامه و راهنمای تحصیلی، دانشگاه تهران، دانشکده علوم اداری و مدیریت بازرگانی.
- موسسه علوم اداری و بازرگانی (۱۳۴۱) تاریخچه دانشکده علوم اداری و مدیریت بازرگانی دانشگاه تهران، کتابخانه دانشکده مدیریت دانشگاه تهران.
- سیاری علی اکبر (۱۳۷۴) «بازنگری بر تجارب برنامه‌ریزی آموزش عالی در برنامه دوم توسعه، فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی، شماره ۱، سال سوم، شماره مسلسل ۹، بهار ۱۳۷۴ صص ۳۷-۲۳.
- طوسی، محمدعلی (۱۳۸۰) سیاست‌گذاری در نظام‌های آموزشی، تهران، واحد علوم و تحقیقات. قانون برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۳)
- قورچیان، نادرقلی (۱۳۸۲) برنامه‌ریزی درسی و آموزشی، تهران، واحد علوم و تحقیقات.
- گانزا.باب و انوندسن، کریستین (۱۳۷۸) سازمان تندآموز، ترجمه خدایار ابیلی، تهران، شرکت طراحی مهندسی و تأمین قطعات خودرو.
- مرتضایی، لیلا (۱۳۸۳) طراحی برنامه درسی کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، چاپ اول، تهران، مرکز مطالعات و مدارک علمی ایران.
- مهرمحمدی، محمود (۱۳۸۱) «برنامه درسی - نظرگاه‌ها و رویکردها و چشم‌اندازها، مشهد: واحد انتشارات شرکت به نشر آستان قدس رضوی
- میرکمالی، سید محمد (۱۳۸۳) رهبری و مدیریت آموزشی، چاپ سیزدهم، تهران، یسطرون.
- میرزابیگی، علی (۱۳۷۵) «برنامه‌ریزی درسی و طرح درس در آموزش رسمی و تربیت نیروی انسانی

- Adamson Barbara & mary jane mahoney (2007) Research lead curriculum, Australian Association for Research in Education Annual conference, December, University of sydeny.
- Baker, Mery (1999) Training Effectiveness A sssessment Naval Air warfare center Training system Devison.
- Chapllhill- Carrboro City schools (2007) Carriculum management Plan (framework).
- Gough, N. (1999) Globalization & school curriculum change: Locating a transnational imaginary. J. Education policy Vol,14. No1. p73.
- Green B.I (2002) Education and globalization in Europe and East Asia: Convergent and divergent tends. Journal of education policy vol. 14 . No. 1
- Heum Lee, Sung & perching J.A (2004) Effective Reaction Evaluation in Evaluation Training Programs: proposes: per formance Improvement Internatioanl society for performance.
- ISD, Center ISD (2005) Curriculum management Plan
- Ivancevich, John. M (2001) Human Resources Management Eighth Edition Mc Grawhill companies. Inc
- Lapayese, V (2003) Toward a ctitical global citizenship education comparative education review vol,47. No.4.
- Osler, A., & Vincent, K. (2003) Girls and exclusion: rethinking the agenda. Routledge., NZQA: Newzealand Qualification Aathority, 2005, 104, version3.
- Philips . Jack. J (2005) Handbook of Training Evaluation and measurement methods. Fifth edition Gulf publishing company.
- priesty, (2002) Global discourses and national reconstruction: The impact of globalization on curriculum policy The curriculum journal vol. 13. No1.
- Weng. F.y (1999) The implementation of equality of educational opportunities in Taiwan in the early 1990s: a post – fordist perspective comparative education. Vol,47.